

บทที่ 5

ระบบการทำการเกษตร วิธีปฏิบัติ และความคิดเห็นในการทำการเกษตร

เป็นผลการศึกษาาระบบการทำการเกษตร วิธีปฏิบัติ และความคิดเห็นในการทำการเกษตร เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมและเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนม ในตำบลลำปำ ตำบลท่าแค และตำบลร่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จำนวน 12 ครัวเรือน มีรายละเอียด ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

1.1 สภาพพื้นที่ การถือครอง และการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการศึกษาสภาพพื้นที่เป้าหมาย สามารถสรุปลักษณะสำคัญได้ดังนี้ ตำบลลำปำ มีอาณาเขตเป็นแนวยาวเรียบชายฝั่งทะเลสาบสงขลา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเรียบและเป็นเนินชันคอน มีบางพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีลักษณะดินที่สำคัญ ได้แก่ ดินเหนียว และดินร่วนปนทรายปน การใช้ประโยชน์ในที่ดินนำมาใช้เพื่อการทำนา ปลูกพืชหลังนา ปลูกผัก ปลูกหญ้าเลี้ยงโค และขุดบ่อเลี้ยงปลา ตำบลท่าแค มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบและที่ราบค่อนข้างเรียบ ถัดจากที่ราบชายฝั่งทะเลสาบสงขลา มีลักษณะดินที่สำคัญ ได้แก่ ดินเหนียว ดินร่วน และดินร่วนเหนียวปนทราย ตำบลร่มเมือง ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลท่าแค โดยก่อนไปทางทิศตะวันตก มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเรียบและที่ราบค่อนข้างสูง มีลักษณะดินที่สำคัญ ได้แก่ ดินเหนียว ดินร่วน ดินร่วนปนดินเหนียว ดินร่วนปนทราย ดินร่วนเหนียวปนทรายปน และดินค่อนข้างเป็นดินทรายหรือดินกรวด การใช้ประโยชน์ในที่ดินในตำบลท่าแคและตำบลร่มเมือง ได้นำมาใช้เพื่อการทำนา ปลูกยางพารา ปลูกไม้ผล และปลูกหญ้าเลี้ยงโค การทำการเกษตรนอกจากจะขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่แล้ว ยังขึ้นอยู่กับชนิดของดินอีกด้วย จะเห็นได้ว่า เกษตรกรที่อาศัยอยู่ริมทะเลสาบสงขลา มีการปลูกผักใกล้กับบ้านเรือน โดยมีการนำดินจากที่ลุ่มที่เป็นดินเหนียวมาถมในที่นาใกล้บ้านเพื่อปลูกผัก การทำนาและปลูกหญ้าเลี้ยงโคมีปลูกในพื้นที่ราบทั่วไป โดยเกษตรกรมีการคัดเลือกพันธุ์ข้าวและพันธุ์หญ้าที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่นั้นๆ การปลูกพืชหลังนานิยมปลูกในพื้นที่ราบริมทะเลสาบสงขลา ส่วนการทำสวนยางพารามีปลูกในพื้นที่น้ำท่วมไม่ถึง

จากการศึกษาครัวเรือนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จำนวน 6 ราย สามารถสรุปการถือครองและ การใช้ประโยชน์ในที่ดิน ได้ดังนี้ เกษตรกรมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 13.0 ไร่ มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 16.3 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ทำการเกษตรของตนเองเฉลี่ย 10.7 ไร่ แต่มีการใช้ที่ดินของผู้อื่นโดยการเช่าหรือ รับจ้างเฉลี่ย 5.6 ไร่ เพื่อนำมาใช้เป็นพื้นที่ปลูกหญ้าเลี้ยงโค โดยมีอัตราค่าเช่าเฉลี่ย 400 บาทต่อไร่ ต่อปี และค่ารับจ้างเฉลี่ย 2,500 บาทต่อไร่ต่อปี ทั้งนี้ฟาร์มขนาดใหญ่ที่มีโคมากกว่า 10 ตัว จะมี แปลงหญ้าจำนวน 3 - 4 แปลง พื้นที่เฉลี่ย 18.3 ไร่ ขณะที่ฟาร์มขนาดเล็กที่มีโคไม่เกิน 10 ตัว มีแปลง หญ้าจำนวน 2 แปลง พื้นที่เฉลี่ย 9.0 ไร่ พื้นที่แปลงหญ้าเลี้ยงโคมีขนาดเฉลี่ย 4.8 ไร่ต่อแปลง จะเห็นได้ว่า การเลี้ยงโคนมจำเป็นต้องมีพื้นที่ปลูกหญ้าจำนวนหลายแปลงเพื่อสับเปลี่ยนหมุนเวียน ตัดหญ้ามาให้โคกินได้ตลอดปี อีกทั้งการที่เกษตรกรมีแปลงหญ้าในสภาพพื้นที่ต่างๆ ยังทำให้ช่วยลด ความเสี่ยงจากการขาดแคลนหญ้าในช่วงฤดูฝนและฤดูแล้ง เพราะเป็นการทำแปลงหญ้าโดยอาศัยน้ำฝน อย่างไรก็ตาม การมีพื้นที่นาอยู่ห่างบ้านทำให้ยุ่งยากในการจัดการ เกษตรกรจึงให้เพื่อนบ้านหรือญาติ พี่น้องเช่าทำนา นอกจากใช้ที่ดินเพื่อการทำแปลงหญ้าแล้ว เกษตรกรยังมีการใช้ที่ดินเพื่อทำนา ทำ สวนยางพารา และปลูกมะนาว ดังนั้น ถ้าพื้นที่ถือครองไม่พอจึงมีการเช่าพื้นที่ที่เหมาะสมใช้ในการทำ แปลงหญ้า

จากการศึกษาครัวเรือนเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนม จำนวน 6 ราย พบว่ามีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 18.1 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 15.9 ไร่ และเป็นพื้นที่ทำการเกษตรของตนเองเฉลี่ย 15.4 ไร่ มี ขนาดพื้นที่ทำสวนยางพาราเฉลี่ย 7.7 ไร่ และทำนาเฉลี่ย 6.9 ไร่ นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์จาก ที่ดินเพื่อการปลูกพืชหลังนา ปลูกผัก ปลูกหญ้าเลี้ยงโค ขุดบ่อเลี้ยงปลา และขุดบ่อล่อปลาในนาข้าว เพื่อกักปลาที่ไหลมากับแหล่งน้ำตามธรรมชาติในฤดูน้ำหลาก ในพื้นที่เฉลี่ย 2.9 ไร่ จะเห็นได้ว่า โดย มากครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมทำการเกษตรโดยใช้ที่ดินที่เป็นของตนเองโดยไม่มีการเช่าหรือรับจ้าง มีบ้างบางรายที่ทำนาในที่ดินของผู้อื่นโดยไม่เสียค่าเช่า และบางรายที่มีอายุมากและขาดแคลนแรงงาน ในครัวเรือน จึงมีการให้ผู้อื่นเช่าที่ดินของตนเอง

1.2 การประกอบอาชีพของครัวเรือน

ครัวเรือนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมโดยมากมีอาชีพเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก มีทั้งที่เลี้ยงโคนมเป็น อาชีพหลักเพียงอย่างเดียวโดยไม่ทำอาชีพอื่นร่วมด้วย และเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลักร่วมกับการมี อาชีพรองอื่นๆ ได้แก่ ทำนา ทำสวนยางพารา เลี้ยงโคเนื้อ เลี้ยงไก่พื้นเมือง และทำการประมงโดย การออกจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา นอกจากนี้ยังมีการออกรับจ้างทำงานนอกภาคเกษตร แม้การ ประกอบอาชีพรอง โดยเฉพาะอาชีพรองด้านการเกษตรจะสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรไม่มากนักก็ตาม

แต่ก็นับว่าเป็นกิจกรรมที่ช่วยสนับสนุนกิจการการเลี้ยงโคนมได้เป็นอย่างดี อาทิเช่น การทำนา นอกจากเกษตรกรจะมีข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนแล้ว ยังสามารถนำฟางข้าวมาเป็นอาหารโค และพื้นที่สวนยางพาราสามารถนำมาใช้เป็นพื้นที่ให้โคเดินเล่นออกกำลังกาย หากจำแนกครัวเรือนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมตามลักษณะการประกอบอาชีพ สามารถจำแนก ได้ดังนี้

- โคนมอย่างเดียว
- โคนม + ทำนา + รับจ้าง
- โคนม + ทำนา + จับสัตว์น้ำในทะเลสาบ
- โคนม + ทำนา + ยางพารา + โคเนื้อ
- โคนม + ยางพารา + ลูกจ้าง
- โคนม + ทำนา + สวนมะนาว + ไร่พื้นเมือง + โคเนื้อ

ครัวเรือนเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนม โดยมากมีการผลิตการเกษตรผสมผสานกันระหว่างการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ โดยส่วนใหญ่มีการทำนาและเลี้ยงโคเนื้อเป็นหลัก โดยทำร่วมกับการทำการผลิตอื่นๆ ได้แก่ ทำสวนยางพารา ปลูกผัก ปลูกพืชหลังนา เลี้ยงไก่พื้นเมือง เลี้ยงไก่เนื้อ เลี้ยงแพะ และทำการประมงโดยการออกจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา รวมทั้งการออกรับจ้างทำงานนอกภาคเกษตร หากจำแนกกิจกรรมของครัวเรือนเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนมตามลักษณะการประกอบอาชีพ สามารถจำแนก ได้ดังนี้

- ทำนา + ยางพารา + โคเนื้อ
- ทำนา + ยางพารา + โคเนื้อ + แพะ
- ทำนา + ยางพารา + โคเนื้อ + ไก่เนื้อ + ลูกจ้าง
- ทำนา + ปลูกผัก + โคเนื้อ
- ทำนา + ปลูกผัก + โคเนื้อ + ไร่พื้นเมือง
- ทำนา + ปลูกพืชหลังนา + โคเนื้อ + จับสัตว์น้ำในทะเลสาบ

1.3 การใช้แรงงานเกษตรกรในครัวเรือน

ครัวเรือนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม โดยมากใช้แรงงานเลี้ยงโคนมจากแรงงานในครัวเรือน โดยมีฝ่ายสามีและภรรยาเป็นแรงงานหลัก ฝ่ายภรยามีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับงานที่ทำอยู่กับบ้าน อาทิเช่น จัดเก็บทำความสะอาดวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ อาบน้ำโค ส่วนฝ่ายสามีมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับงานที่ต้องใช้ทักษะหรืองานที่ต้องใช้กำลัง อาทิเช่น การตัดหญ้า ริดนมโค และส่งน้ำนมดิบ เป็นต้น ครัวเรือนที่มีฝ่ายสามีออกรับจ้างทำงานหรือออกจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา จะมีการจัดการดูแลโคนมก่อนออก

ไปทำงานนอกฟาร์ม โดยในช่วงกลางวันจะให้ภรรยาเป็นผู้ดูแลโคนม นอกจากนี้ในครัวเรือนเกษตรกรยังมีแรงงานบุตรคอยช่วยเหลือ มีทั้งที่ช่วยงานเป็นประจำและช่วยเป็นครั้งคราวในช่วงโรงเรียนปิด บุตรที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับประถมจะสามารถช่วยงานที่ไม่ใช้กำลังมากนัก อาทิเช่น ให้อาหารชั้น และอาบน้ำให้โค ส่วนบุตรที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมสามารถช่วยงานได้มากขึ้น เช่น โดยการทำความสะอาดโรงเรือน ริดนมโค และออกไปตัดหญ้า เป็นต้น

ครัวเรือนเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนม โดยมากใช้แรงงานทำการเกษตรจากแรงงานในครัวเรือนเป็นหลักเช่นเดียวกัน โดยฝ่ายสามีจะมีบทบาทสำคัญในกิจกรรมการทำฟาร์มเกือบทุกกิจกรรม ขณะที่ฝ่ายภรรยาจะมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับงานที่ทำในบ้าน และจะทำงานฟาร์มในบางกิจกรรมเท่านั้น สำหรับแรงงานบุตร ในครัวเรือนที่มีบุตรออกไปทำงานหรือศึกษาเล่าเรียนยังต่างจังหวัดจะกลับมาช่วยงานฟาร์มบ้าง นานๆ ครั้ง ในกิจกรรมการไถเตรียมดินทำนา ส่วนบุตรที่ศึกษาในโรงเรียนใกล้บ้านก็ได้ช่วยงานฟาร์มช่วงโรงเรียนปิด ดังนั้น เกษตรกรบางรายจึงจำเป็นต้องมีการจ้างแรงงานในการไถเตรียมดินและการเก็บเกี่ยวข้าว

1.4 เครื่องมืออุปกรณ์และสิ่งก่อสร้างการเกษตร

เครื่องมืออุปกรณ์การเกษตรที่สำคัญในการเลี้ยงโคนม ได้แก่ เครื่องสูบน้ำ รถไถเดินตาม และเครื่องตัดหญ้าแบบสะพาย เครื่องสูบน้ำไว้สำหรับสูบน้ำใช้ในโรงเรือน โดยสูบน้ำจากบ่อน้ำตื้นและบ่อน้ำบาดาล รถไถเดินตามไว้สำหรับไถเตรียมดินในแปลงนาและแปลงหญ้า บางรายนำรถไถเดินตามมาใช้ทำเป็นเครื่องสูบน้ำรดแปลงหญ้า นอกจากนั้นยังมีการนำรถไถเดินตามมาทำเป็นรถลากเพื่อใช้ลากรถเข็นในการลำเลียงหญ้า ในเกษตรกรที่ไม่ใช้รถไถเดินตามในการลำเลียงหญ้าก็จะใช้รถรูนหรือรถกระบะแทน ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีรถไถเดินตามเป็นของตนเองจำเป็นต้องหยิบยืมจากญาติพี่น้องหรือเช่าหรือจ้างผู้อื่น เมื่อพิจารณาสิ่งก่อสร้างการเกษตรจะเห็นว่าผู้เลี้ยงโคนมทั้งหมดมีโรงเรือนโคนมเป็นของตนเอง โดยมีจำนวนตั้งแต่ 1 - 4 โรง ขึ้นอยู่กับขนาดฟาร์ม โดยฟาร์มขนาดใหญ่มีโรงริดนม โรงอนุบาล และโรงนอน แยกออกจากกันชัดเจน ขณะที่ฟาร์มขนาดเล็กที่มีโคนมไม่เกิน 10 ตัว มีโรงเรือนเพียง 1 โรง ไว้สำหรับริดนมโค ให้อาหาร และหลบแดดหลบฝน โรงเรือนโคนมมีค่าก่อสร้างประมาณ 25,000 บาท ส่วนโรงเก็บฟางมีค่าก่อสร้างประมาณ 15,000 บาท และบ่อหมักพืชอาหารสัตว์มีค่าก่อสร้างประมาณ 15,000 บาท ในฟาร์มขนาดเล็กมีเพียงโรงเก็บฟาง แต่จะไม่มีบ่อหมักพืชอาหารสัตว์ ขณะที่ฟาร์มขนาดใหญ่มีทั้งโรงเก็บฟางและบ่อหมักพืชอาหารสัตว์ ในบางฟาร์มไม่มีโรงเก็บฟางแต่จะเก็บฟางไว้ข้างบ้านหรือข้างโรงเรือน

ครัวเรือนเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนม ส่วนใหญ่มีรถไถเดินตามเป็นของตนเองเพื่อใช้ไถเตรียมดินในการทำนาหรือปลูกผัก เกษตรกรที่มีพื้นที่ทำนายน้อยจะไม่มีรถไถเดินตามเป็นของตนเอง นอกจากรถไถเดินตามแล้วเกษตรกรยังต้องมีเครื่องสูบน้ำไว้ใช้ในแปลงนาและแปลงผัก เกษตรกรบางรายนำรถไถเดินตามมาใช้เป็นเครื่องสูบน้ำ อุปกรณ์ที่สำคัญอีกอย่างคือ เครื่องฉีดพ่นสารเคมี มีไว้เพื่อป้องกันกำจัดโรคแมลงศัตรูพืชในการปลูกผักและปลูกพืชหลังนา บางครัวเรือนที่เลี้ยงโคเนื้อถูกผสมยังต้องมีเครื่องตัดหญ้าแบบสะพายเพื่อตัดหญ้ามาให้โคกิน สำหรับสิ่งก่อสร้างการเกษตร ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีขุ้งฉางที่สร้างไว้นานแล้วในช่วงที่มีการทำนาเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันเกษตรกรทำนายน้อยลงและข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ก็มีการจำหน่ายให้กับเจ้าของโรงสีทันที โดยจะเก็บข้าวเปลือกไว้พอบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ครัวเรือนที่เลี้ยงโคเนื้อจึงนำขุ้งฉางมาทำเป็นที่เก็บฟางแห้งไว้ให้โคกินในช่วงฤดูฝน บางครัวเรือนได้ตัดแปลงขุ้งฉางมาเป็นคอกไก่พื้นเมือง การสร้างโรงเรือนโคเนื้อสร้างอยู่ติดใกล้บ้านเรือนตนเอง มีค่าก่อสร้างประมาณ 4,000 บาท

1.5 รายได้รวมและค่าใช้จ่ายในครัวเรือน (จากเกษตรกร จำนวน 12 ราย)

จากการศึกษาครัวเรือนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จำนวน 6 ราย พบว่ามีรายได้เฉลี่ยสุทธิจากการเกษตร 111,738 บาทต่อปี มากกว่าเกือบหนึ่งเท่าเมื่อเทียบกับครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมซึ่งมีรายได้เฉลี่ยสุทธิ 58,711 บาทต่อปี ครัวเรือนผู้เลี้ยงโคนมมีรายได้หลักได้มาจากการเลี้ยงโคนม ซึ่งมีเฉลี่ยสุทธิ 100,122 บาทต่อปี มีบ้างที่มีรายได้จากการเลี้ยงโคเนื้อเฉลี่ยสุทธิ 5,714 บาทต่อปี จากการทำนาเฉลี่ยสุทธิ 2,189 บาทต่อปี การทำสวนยางพาราเฉลี่ยสุทธิ 1,879 บาทต่อปี การทำสวนมะนาวเฉลี่ยสุทธิ 1,714 บาทต่อปี และการเลี้ยงไก่พื้นเมืองเฉลี่ยสุทธิ 120 บาทต่อปี

จากการศึกษาครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนม จำนวน 6 ราย พบว่า โดยมากมีรายได้ทั้งจากการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ รายได้จากการปลูกพืชส่วนใหญ่ได้มาจากยางพาราเฉลี่ยสุทธิ 24,798 บาทต่อปี มีบ้างได้มาจากการทำนาเฉลี่ยสุทธิ 3,419 บาทต่อปี ปลูกพืชหลังนาเฉลี่ยสุทธิ 2,143 บาทต่อปี และการปลูกผักเฉลี่ยสุทธิ 1,866 บาทต่อปี ขณะที่รายได้จากการเลี้ยงสัตว์ได้มาจากการเลี้ยงโคเนื้อมากที่สุด หรือเฉลี่ยสุทธิ 18,286 บาทต่อปี รองลงมาได้มาจากการเลี้ยงไก่เนื้อเฉลี่ยสุทธิ 6,857 บาทต่อปี มีบ้างที่ได้จากการเลี้ยงแพะเฉลี่ยสุทธิ 1,143 บาทต่อปี และการเลี้ยงไก่พื้นเมืองเฉลี่ยสุทธิ 200 บาทต่อปี

นอกจากนี้ครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มยังมีรายได้จากการทำงานนอกฟาร์ม ในครัวเรือนผู้เลี้ยงโคนมมีรายได้จากการทำงานนอกฟาร์มเฉลี่ย 24,107 บาทต่อปี และครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมมีเฉลี่ย 13,886 บาทต่อปี เมื่อพิจารณารายได้รวมทั้งหมดในครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนผู้เลี้ยงโคนมมี

รายได้รวมทั้งหมดในครัวเรือนเฉลี่ย 135,845 บาทต่อปี มากกว่าครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมซึ่งมีเฉลี่ย 72,597 บาทต่อปี ครัวเรือนทั้งสองกลุ่มมีค่าใช้จ่ายไม่แตกต่างกันมากนัก ครัวเรือนผู้เลี้ยงโคนมมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ย 66,307 บาทต่อปี ขณะที่ครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ย 59,914 บาทต่อปี ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมีรายได้เหนือค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 69,538 บาทต่อปี และครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมมีรายได้เหนือค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพียง 12,683 บาทต่อปี (ตาราง 2)

ตาราง 2 รายได้รวมและค่าใช้จ่ายในครัวเรือน (จากเกษตรกร จำนวน 12 ราย)

หน่วย : บาท/ปี

รายได้	ผู้เลี้ยงโคนม (n = 6)	ผู้ไม่เลี้ยงโคนม (n = 6)
รายได้เฉลี่ยสุทธิจากการเลี้ยงสัตว์	105,957	26,486
- โคนม	100,122	-
- โคนเนื้อ	5,714	18,286
- ไก่พื้นเมือง	120	200
- ไก่เนื้อ	-	6,857
- แพะ	-	1,143
รายได้เฉลี่ยสุทธิจากการปลูกพืช	5,781	32,226
- ข้าว	2,189	3,419
- ยางพารา	1,879	24,798
- ผัก	-	1,866
- พืชหลังนา	-	2,143
- มะนาว	1,714	-
รวมรายได้เฉลี่ยสุทธิจากการเกษตร	111,738	58,711
รายได้จากการทำงานนอกฟาร์ม	24,107	13,886
รายได้รวมทั้งหมดในครัวเรือน	135,845	72,597
ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	66,307	59,914
รายได้เหนือค่าใช้จ่าย	69,538	12,683

รายได้รวมทั้งหมดในครัวเรือนเฉลี่ย 135,845 บาทต่อปี มากกว่าครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมซึ่งมีเฉลี่ย 72,597 บาทต่อปี ครัวเรือนทั้งสองกลุ่มมีค่าใช้จ่ายไม่แตกต่างกันมากนัก ครัวเรือนผู้เลี้ยงโคนมมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ย 66,307 บาทต่อปี ขณะที่ครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ย 59,914 บาทต่อปี ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมีรายได้เหนือค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 69,538 บาทต่อปี และครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมมีรายได้เหนือค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพียง 12,683 บาทต่อปี (ตาราง 2)

ตาราง 2 รายได้รวมและค่าใช้จ่ายในครัวเรือน (จากเกษตรกร จำนวน 12 ราย)

หน่วย : บาท/ปี

รายได้	ผู้เลี้ยงโคนม (n = 6)	ผู้ไม่เลี้ยงโคนม (n = 6)
รายได้เฉลี่ยสุทธิจากการเลี้ยงสัตว์	105,957	26,486
- โคนม	100,122	-
- โคนเนื้อ	5,714	18,286
- ไข่พื้นเมือง	120	200
- ไข่เนื้อ	-	6,857
- แพะ	-	1,143
รายได้เฉลี่ยสุทธิจากการปลูกพืช	5,781	32,226
- ข้าว	2,189	3,419
- ยางพารา	1,879	24,798
- ผัก	-	1,866
- พืชหลังนา	-	2,143
- มะนาว	1,714	-
รวมรายได้เฉลี่ยสุทธิจากการเกษตร	111,738	58,711
รายได้จากการทำงานนอกฟาร์ม	24,107	13,886
รายได้รวมทั้งหมดในครัวเรือน	135,845	72,597
ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	66,307	59,914
รายได้เหนือค่าใช้จ่าย	69,538	12,683

1.6 สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน

เมื่อพิจารณาจากสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนผู้เลี้ยงโคนมทั้งหมดมีสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือนจำพวกเตาแก๊ส โทรทัศน์ ตู้เย็น และรถจักรยานยนต์ มีบ้างที่มีเครื่องซักผ้า โทรศัพท์ และรถยนต์ ขณะที่ครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมเกือบทุกครัวเรือนมีเตาแก๊ส โทรทัศน์ ตู้เย็น และรถจักรยานยนต์ มีบ้างในบางครัวเรือนที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกจำพวกโทรศัพท์ และเครื่องซักผ้า ส่วนรถยนต์จะไม่มีเป็นของตนเอง จะเห็นได้ว่า เกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือนไม่ต่างกันมากนัก โดยส่วนใหญ่มีสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือนจำพวกเตาแก๊ส โทรทัศน์ ตู้เย็น และรถจักรยานยนต์ มีบ้างที่มีโทรศัพท์ และเครื่องซักผ้า

1.7 การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มสถาบันเกษตรกร

ครัวเรือนผู้เลี้ยงโคนมทั้งหมดเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมพัทลุง นอกจากนี้ยังเข้าร่วมเป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และกลุ่มออมทรัพย์ ครัวเรือนที่มีการเลี้ยงโคนมร่วมกับการผลิตทางการเกษตรอื่นๆ เช่น ทำนา เลี้ยงโคเนื้อ ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มการผลิตอื่นๆ อีกด้วย เช่น กลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ กลุ่มผู้ทำนา และกลุ่มผู้ใช้น้ำ ส่วนครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนม โดยมากเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มสถาบันเกษตรกรต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มสถาบันเกษตรกรที่ให้ความช่วยเหลือด้านเงินกู้ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สหกรณ์การเกษตร และกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากนี้ยังเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพต่างๆ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มผู้ทำนา กลุ่มผู้ปลูกผัก กลุ่มผู้เลี้ยงไก่พื้นเมือง และกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ มีเพียงบางครัวเรือนที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มสถาบันเกษตรกรใดๆ เลย

1.8 การซื้อปัจจัยการผลิต

ครัวเรือนผู้เลี้ยงโคนมซื้อปัจจัยการผลิต ได้แก่ ปุ๋ยและอาหารเม็ดสำเร็จรูปจากศูนย์รวบรวมนํ้านมดิบ โดยไม่ต้องจ่ายเป็นเงินสดแต่จะหักออกจากรายได้ค่านํ้านมดิบ ส่วนครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ซื้อปัจจัยการผลิตจากร้านค้าในตลาดซึ่งต้องจ่ายเงินสดในการซื้อ เนื่องจากกลุ่มสถาบันเกษตรกรที่เกษตรกรเข้าร่วมเป็นสมาชิกไม่มีจำหน่ายหรือมีจำหน่ายบ้างบางชนิดหรือบางฤดูกาล ขณะที่การซื้อจากร้านค้าในตลาดสามารถซื้อได้ตลอดปี และมีความสะดวกในการขนส่งเนื่องจากอยู่ใกล้สถานีรถโดยสารประจำทาง อีกทั้งเห็นว่าราคาในท้องตลาดไม่แตกต่างจากแหล่งอื่นมากนัก เกษตรกรบางรายซื้อปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์พืช จากร้านค้าในท้องถิ่นเพราะเห็นว่าซื้อเพียงจำนวนน้อยเพราะราคาไม่ต่างจากราคาในตลาดมากนัก นอกจากนี้มีเกษตรกรที่ซื้อปัจจัยการผลิตจากกลุ่มสถาบันเกษตรกรต่างๆ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์การเกษตร และกลุ่ม

อาชีพการผลิตต่างๆ เพราะเห็นว่ามียาราคาถูกกว่าในตลาด มีเงินปันผลให้ และสามารถค้างชำระได้ โดยมีสินค้าที่ซื้อ ได้แก่ ปุ๋ย และอาหารสัตว์ เป็นต้น ในบางฤดูกาลเกษตรกรได้รับแจกเมล็ดพันธุ์พืชจากหน่วยงานรัฐ เช่น เมล็ดพันธุ์ข้าว เมล็ดพันธุ์ข้าวโพด และเมล็ดพันธุ์ผัก

2. ระบบการทำเกษตร

ระบบการทำเกษตรในพื้นที่ศึกษา สามารถแบ่งเป็นการปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์ ได้ดังนี้

2.1 การปลูกพืช ในพื้นที่ศึกษามีการปลูกพืชสำคัญๆ ได้แก่ ข้าว พืชหลังนา พืชผัก ยางพารา และปลูกหญ้าเลี้ยงโค ในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา เกษตรกรมีการทำงานเป็นอาชีพหลัก โดยมีพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 14.4 ไร่ต่อครัวเรือน มาในปัจจุบันมีการใช้พื้นที่ทำนาลดน้อยลง เหลือเฉลี่ย 6.9 ไร่ต่อครัวเรือน เนื่องจากการทำนายังต้องประสบกับปัญหาต่างๆ มากมาย ได้แก่ ปัญหาน้ำท่วม การขาดแคลนน้ำเพื่อการทำให้เกษตรกรทำนาได้เพียงปีละครั้ง แรงงานการเกษตรในครัวเรือนลดลง รวมถึงต้นทุนการทำนาที่เพิ่มสูงขึ้นขณะที่ราคาข้าวตกต่ำ โดยเกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่นามาปลูกพืชอื่นทดแทน ในตำบลท่าแคและตำบลร่มเมือง มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่นามาปลูกยางพารา ขณะที่ตำบลลำปำมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่นามาปลูกผัก และเกษตรกรที่เลี้ยงโคนมก็ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่นามาปลูกหญ้าเลี้ยงโค สามารถสรุปรายละเอียดการปลูกพืชต่างๆ ได้ดังนี้

2.1.1 การทำนา ส่วนใหญ่เกษตรกรทำนาเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงจำหน่าย เกษตรกรที่มีพื้นที่นาอยู่นอกเขตชลประทานจะทำนาเพียงปีละหนึ่งครั้ง ส่วนเกษตรกรที่มีพื้นที่นาอยู่ในเขตชลประทานจะทำนาปีละ 2 ครั้ง พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าวเจ้าพันธุ์พัทลุง ชัยนาท1 ขาวดอกมะลิ105 เล็บนกปัตตานี เข้มทอง และผักเสี้ยน เป็นต้น พันธุ์ข้าวที่ปลูกเกษตรกรจะเก็บพันธุ์ไว้ปลูกเอง มีบ้างที่ซื้อ หรือได้รับแจกจากหน่วยงานรัฐ การทำนาดำ เกษตรกรจะไถเตรียมดินประมาณ 2 ครั้ง คือ ไถตะและไถแปร บางพื้นที่มีการไถหรือคราดก่อนการปักดำ โดยมีอัตราค่าจ้างไถตะ 120 - 180 บาทต่อไร่ และค่าจ้างไถแปร 150 บาทต่อไร่ การปักดำนอกจากเกษตรกรดำเนินการเองแล้ว ในบางครั้งจะมีการจ้างดำนา ในอัตราค่าจ้าง 120-150 บาทต่อวัน ส่วนการทำนาหว่านแห้งเมื่อมีการไถตะและไถแปรและหว่านเมล็ดพันธุ์แล้วจึงไถหรือคราดกลบเมล็ดให้อยู่ใต้ผิวดินเพื่อป้องกันนกมากิน ในการทำนาหว่านน้ำตม เมื่อมีการไถแปรแล้วจึงจะหว่านเมล็ดพันธุ์สำหรับการเก็บเกี่ยวข้าว เกษตรกรส่วนใหญ่จ้างรถเกี่ยว อัตราค่าจ้าง 350-450 บาทต่อไร่ หลังจากที่ได้มีการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว เกษตรกรจะเก็บฟางข้าวไว้เป็นอาหารสำรองให้โคกินในช่วงฤดูฝน ปริมาณ

ผลผลิตข้าวที่ได้รับประมาณ 320 กิโลกรัมต่อไร่ ปริมาณการใส่ปุ๋ยในนาข้าวประมาณ 50 กิโลกรัมต่อไร่

2.1.2 การปลูกพืชหลังนา และการปลูกพืชผัก การปลูกพืชหลังนามีปลูกในพื้นที่ที่มีการปลูกข้าวอายุสั้น ซึ่งจะทำการเก็บเกี่ยวข้าวในช่วงเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ หลังจากทำนาเสร็จจึงใช้พื้นที่นาปลูกแตงโม ในพื้นที่ประมาณ 2 - 3 ไร่ พันธุ์แตงโมที่นิยมปลูก คือ พันธุ์จินตรา ราคาแตงโมที่เกษตรกรจำหน่ายได้มีราคาประมาณ 2-4 บาทต่อกิโลกรัม หลังจากเก็บแตงโมหมดแล้ว เกษตรกรจะปลูกมันเทศ หรือข้าวโพดหวานเป็นรุ่นต่อไป ในหนึ่งปีเกษตรกรสามารถปลูกพืชหลังนาได้ประมาณ 2 - 3 รุ่น ส่วนการปลูกผัก ในแต่ละรอบเกษตรกรจะปลูกผักประมาณ 2 - 4 ชนิด พร้อมกัน ผักที่นิยมปลูก ได้แก่ ต้นหอม ผักชี ผักกาดหอม กระเทียม เขียววางตุ้ง และผักบุ้ง เป็นต้น ในแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่ปลูกผักไม่เกิน 3 ไร่ จำนวนเกษตรกรที่ปลูกผักมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากในปัจจุบันผักมีราคาตกต่ำ ประกอบกับมีการระบาดของโรคแมลงศัตรูผักมากขึ้น อาทิเช่น หมัดผัก ไรแดง และโรคเชื้อราต่างๆ โดยเฉพาะหมัดผักซึ่งยากในการป้องกันกำจัด หากจะกำจัดก็ต้องใช้สารเคมีที่มีฤทธิ์สูง เกษตรกรที่ไม่ต้องการเสี่ยงต่อการใช้สารเคมีจึงเลิกปลูกผักแล้วเปลี่ยนมาทำการผลิตอย่างอื่นทดแทน เช่น เลี้ยงโคเนื้อ และปลูกพริกชี้หนู บางครัวเรือนแก้ปัญหาโดยการเลือกปลูกผักที่ไม่ต้องใช้สารเคมี หรือใช้ในปริมาณที่น้อย ได้แก่ ต้นหอม ผักชี และผักบุ้ง การใส่ปุ๋ย มีทั้งใส่ปุ๋ยเคมีและใส่ปุ๋ยคอก ปริมาณปุ๋ยเคมีที่ใช้ประมาณ 50-100 กิโลกรัมต่อไร่ และปุ๋ยคอกประมาณ 200 กิโลกรัมต่อไร่ การจำหน่ายผลผลิต โดยมากมีการจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น

2.1.3 การทำสวนยางพารา ครัวเรือนผู้เลี้ยงโคนมที่มีสวนยางพารา โดยมากมีสวนยางพาราเพียงจำนวน 1 แปลง ขนาดพื้นที่ 2 - 5 ไร่ ส่วนครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนม โดยมากมีสวนยางพาราจำนวน 2 แปลง โดยได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่นามาปลูกยางพาราจำนวนหนึ่งแปลงก่อน เมื่อเห็นว่ายางพาราเจริญเติบโตดีจึงเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่นามาปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น โดยได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง โดยมีขนาดพื้นที่สวนยาง 10-15 ไร่ ยางที่ปลูกมีอายุน้อยสุด 3 ปี และมากที่สุด 17 ปี การกรีดยางจะใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก มีบ้างที่เกษตรกรออกรับจ้างกรีดยาง จำนวนวันในการกรีดยางคือ กรีดยาง 4-5 วัน หยุด 1 วัน ผลผลิตที่ได้รับประมาณ 2 กิโลกรัมต่อไร่ เกษตรกรจะจำหน่ายเป็นยางแผ่นให้กับร้านรับซื้อยางในตลาดและจำหน่ายให้กับพ่อค้าเร่ในท้องถิ่นที่มารับซื้อยางถึงบ้าน เกษตรกรที่ผลิตเป็นยางแผ่นคุณภาพชั้น 1 และชั้น 2 จะจำหน่ายให้กับสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง บางครัวเรือนจำหน่ายเป็นน้ำยางให้กับกลุ่ม

รับซื้อน้ำยางโกโก้บ้าน ราคาขายที่เกษตรกรจำหน่ายได้กิโลกรัมละ 21 – 30 บาท ตามราคาขึ้นลงของราคาขาย เกษตรกรมีการใส่ปุ๋ยประมาณ 50 กิโลกรัมต่อไร่

2.2 การเลี้ยงสัตว์ ในพื้นที่ศึกษา นอกจากการเลี้ยงโคนมและโคเนื้อซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญที่มีการเลี้ยงกันมาก ยังมีการเลี้ยงสัตว์อื่นๆ ได้แก่ การเลี้ยงไก่พื้นเมือง ไก่เนื้อ ปลาน้ำจืด สุกร และแพะ มีรายละเอียด ดังนี้

2.2.1 การเลี้ยงโคนม การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงปรากฏชัด ในปี พ.ศ. 2524 เมื่อองค์การบริหารส่วนจังหวัดนำพันธุ์โคนมมาให้เกษตรกรได้ทดลองเลี้ยง ซึ่งก่อนนั้นเกษตรกรในจังหวัดพัทลุงได้มีการเลี้ยงโคนมมาบ้างแล้ว โดยมีการนำน้ำเชื้อพันธุ์โคนมมาผสมกับแม่โคพันธุ์พื้นเมือง ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2535 - 2539) ภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมการเลี้ยงโคนมมากขึ้นทำให้มีเกษตรกรเลี้ยงโคนมเพิ่มขึ้นเรื่อย โดยมากเกษตรกรเริ่มต้นเลี้ยงโคนมในจำนวน 2 – 5 ตัว โดยจะเลี้ยงโคนมร่วมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์อื่นๆ ที่ทำมาอยู่เดิม อาทิเช่น ทำนา ทำสวนยางพารา และเลี้ยงโคเนื้อ ในการสร้างโรงเรือนและคอกโคจะสร้างอยู่ติดใกล้บ้านตนเอง เมื่อเลี้ยงได้ผลดีจึงมีการเพิ่มจำนวนโคมากขึ้น โดยซื้อแม่โคจากจังหวัดพัทลุงและจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ จังหวัดสตูล และจังหวัดสุราษฎร์ธานี และซื้อในแถบภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สระบุรี ลพบุรี และจังหวัดนครราชสีมา ทั้งนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่นาที่ใช้ในการทำแปลงหญ้าเพิ่มมากขึ้นเพื่อปรับเปลี่ยนมาสู่การเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก หากพื้นที่ปลูกหญ้าไม่เพียงพอเกษตรกรจะซื้อที่ดินเพิ่มเพื่อทำแปลงหญ้า เกษตรกรบางคนไม่ได้ซื้อที่ดินเพิ่มเติมเพราะเห็นว่าที่ดินมีราคาแพงอีกทั้งยังหาซื้อได้ยาก เกษตรกรจึงใช้วิธีการเช่าหรือรับจ้างพื้นที่นาจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน

1) เหตุจูงใจในการเลี้ยงโคนม เหตุจูงใจที่ทำให้เกษตรกรเลี้ยงโคนมเพราะเห็นว่าการเลี้ยงโคนมมีรายได้ดีและมีรายได้ตลอดปี มีแหล่งรับซื้อน้ำนมดิบที่แน่นอน ได้รับการช่วยเหลือด้านการลงทุนจากภาครัฐ การมีโอกาสได้ทัศนศึกษาดูงานเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนม เห็นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านเลี้ยงได้ผลดี รวมถึงการมีเงินลงทุนเป็นของตนเอง

2) การส่งเสริมการลงทุนเลี้ยงโคนม การลงทุนเลี้ยงโคนมของเกษตรกรมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ (1) เกษตรกรเริ่มต้นเลี้ยงโคนมโดยได้รับการช่วยเหลือด้านการลงทุนจากภาครัฐ หน่วยงานรัฐที่เข้ามาช่วยเหลือด้านการลงทุน ได้แก่ องค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย (อ.ส.ค.) และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) โดยให้เกษตรกรกู้ยืมเงินเลี้ยงโคนมในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี ระยะเวลาผ่อนชำระ 15 ปี ปลอดการส่งเงินต้นและดอกเบี้ยใน

ช่วง 3 ปีแรก ขณะเดียวกันเกษตรกรที่เลี้ยงโคนมอยู่เดิม จึงได้มีการกู้ยืมเงินมาเพื่อขยายการผลิตเพิ่ม (2) เกษตรกรเริ่มต้นเลี้ยงโคนมโดยใช้เงินลงทุนของตนเอง มีการใช้เงินลงทุนในการเริ่มเลี้ยงโคนม ประมาณ 35,000 – 70,000 บาท เพื่อซื้อแม่โคมาทดลองเลี้ยง ในปัจจุบันสหกรณ์โคนมพัทลุง และกลุ่มออมทรัพย์ ได้เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้กู้ยืมเงินรายละ 30,000 บาท ขณะเดียวกันเกษตรกรได้มีหนี้สินกับสหกรณ์โคนมพัทลุงและกลุ่มออมทรัพย์จำนวน 10,000-12,000 บาทต่อครัวเรือน และมีหนี้สินกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจำนวน 30,000-119,000 บาทต่อครัวเรือน และในบางครัวเรือนไม่มีหนี้สิน

3) จำนวนโคนมที่เลี้ยง โคนมที่เกษตรกรเลี้ยงมีจำนวนประมาณ 9 - 19 ตัว หรือเฉลี่ย 11.6 ตัวต่อฟาร์ม โดยเป็นแม่โครีคนมเฉลี่ย 5.1 ตัว แม่โคตั้งท้องและพักท้อง เฉลี่ย 2.0 ตัว เป็นโคเพศเมียอายุ 1-2 ปี เฉลี่ย 1.7 ตัว และเป็นลูกโคอายุต่ำกว่า 1 ปี เฉลี่ย 2.7 ตัว หากลูกโคที่คลอดออกมาเป็นเพศเมีย เกษตรกรจะเก็บไว้เลี้ยงเป็นโคทดแทน แต่หากเป็นโคเพศผู้ก็จะจำหน่ายทันทีเมื่อมีคนมาติดต่อซื้อ ในราคาตัวละ 500 บาท

4) รูปแบบการเลี้ยง ในช่วงเช้าหลังจากรีดนมโคเสร็จแล้ว เกษตรกรจะปล่อยให้โคเดินเล่นในคอก จากนั้นเกษตรกรออกไปตัดหญ้ามาให้โคกิน ซึ่งจะตัดให้โคกินในโรงเรือนหรือในคอก โดยจะให้กินทั้งในช่วงเช้าและช่วงเย็นหลังรีดนมเสร็จ ส่วนเกษตรกรที่มีโคจำนวนมากจะปล่อยให้โคเดินแทะเล็มหญ้าเองในแปลงหญ้าปลูกที่มีความอุดมสมบูรณ์หรือแปลงหญ้าธรรมชาติบริเวณริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา แต่ในช่วงเย็นจะตัดหญ้ามาให้โคกิน สำหรับเกษตรกรที่มีแรงงานหรือมีพื้นที่สร้างคอกจำกัดก็จะเลี้ยงแบบผูกล่ามยื่นโรง โดยจะปล่อยให้โคได้ออกเดินเล่นออกกำลังกายบ้างเป็นบางเวลาตามแปลงหญ้าธรรมชาติใกล้บ้านตนเอง รวมถึงในพื้นที่นาหลังจากเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว โดยจะปล่อยให้โคเดินแทะเล็มหญ้าตามปลายนาและเศษฟางข้าวที่เหลือจากการเก็บเกี่ยว

5) อาหารและการให้อาหาร อาหารที่ให้โคนมกิน มีทั้งอาหารข้นและอาหารหยาบควบคู่กัน อาหารข้นที่ให้เป็นอาหารเม็ดสำเร็จรูป โดยเกษตรกรซื้อจากศูนย์รวบรวมนํ้านมดิบซึ่งไม่ต้องจ่ายเงินสด แต่จะหักค่าอาหารออกจากรายได้ค่านํ้านมดิบของเกษตรกร ปริมาณอาหารข้นที่ให้โครีคนมกินจะให้ตามปริมาณการให้นํ้านมของโค ในอัตรา 2 : 1 คือ ปริมาณการให้นํ้านม 2 ส่วน ต่ออาหารข้น 1 ส่วน บางรายให้โคกินอาหารข้นโดยพิจารณาจากปริมาณนํ้านมที่รีดได้และความสมบูรณ์ของโค การให้อาหารข้นจะให้โคกินวันละ 2 ช่วง คือ ช่วงเช้าและช่วงเย็น โดยจะให้โคกินในขณะที่รีดนมโคไปพร้อมกัน สำหรับลูกโคแรกเกิดได้รับนํ้านมเหลืองจากแม่โค ส่วนลูกโคเล็กหรือมีอายุน้อยกว่า 3 เดือน มีทั้งให้กินนํ้านมแม่หรือนมผงละลายนํ้าหรือนํ้านมแม่ผสมนมผง นอกจากนี้เกษตรกรยังได้ให้

โคกินอาหารเสริมพวกแร่ธาตุและวิตามินอีกด้วย สำหรับอาหารหยาบโดยมากให้โคกินหญ้าสดและฟางแห้ง หญ้าสดเกษตรกรมีปลูกเอง ส่วนฟางแห้งจะเก็บไว้ใช้ในวงจําเป็น โดยเก็บจากที่นาของเกษตรกรเองและซื้อฟางอัดก้อนจากสหกรณ์โคนมพัทลุง บางรายได้นำต้นข้าวโพดมาใช้เลี้ยงโคนมหญ้าสดที่ตัดมาให้โคกินจะให้กินหลังจากรีดนมในช่วงเช้าเสร็จแล้ว และให้กินก่อนและหลังรีดนมในช่วงเย็น อาหารหยาบที่ให้โคกินเกษตรกรจะหามาให้โคกินอย่างเพียงพอ

6) แปลงหญ้าและการจัดการ เกษตรกรมีพื้นที่ปลูกหญ้าจำนวน 2-4 แปลง แปลงหญ้าโดยมากอยู่ไม่ไกลจากบ้านของตนเองมากนัก หรือห่างไม่เกิน 3 กิโลเมตร การทำแปลงหญ้าใช้น้ำฝนเป็นหลัก ในหน้าแล้งเกษตรกรที่มีแปลงหญ้าอยู่ริมทะเลสาบได้นำน้ำทะเลสาบมารดแปลงหญ้า ขณะที่เกษตรกรที่มีแปลงหญ้าอยู่ใกล้คลองก็สามารถนำน้ำคลองมาใช้รดแปลงหญ้า พันธุ์หญ้าที่นิยมปลูกได้แก่ พลิแคตทูลัม และหญ้าขน มีบ้างที่ปลูกพันธุ์ลูซี่ เนเปียร์แคระ และเนเปียร์ยักษ์ การปลูกหญ้าพลิแคตทูลัม จะปลูกโดยใช้เมล็ดพันธุ์ โดยการไถเตรียมดินประมาณ 2-3 ครั้ง ขึ้นอยู่กับชนิดดินจากนั้นจึงหว่านเมล็ดพันธุ์แล้วทำการบดทับ เพื่อให้เมล็ดพันธุ์สัมผัสกับดินมากยิ่งขึ้น เกษตรกรปลูกหญ้าพลิแคตทูลัมเพราะว่าสามารถปรับตัวได้ดีกับดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ทนแล้งได้ดี และทนต่อสภาพน้ำท่วมขังได้บ้าง แต่มีข้อจํากัดคือ ให้ผลผลิตต่ำ ส่วนหญ้าขนปลูกโดยใช้ท่อนพันธุ์ โดยนำท่อนพันธุ์มาสับเป็นท่อนๆ แล้วหว่านให้ทั่วแปลงจากนั้นจึงไถกลบ การที่เกษตรกรปลูกหญ้าขนเพราะเห็นว่าทนทานต่อสภาพน้ำท่วมขังได้ดีและให้ผลผลิตสูง หญ้าที่เกษตรกรปลูกสามารถเก็บเกี่ยวได้นานหลายปี การใช้ปุ๋ยในแปลงหญ้า มีการใช้มูลโคเป็นหลัก มีบ้างที่ใช้ปุ๋ยยูเรีย

7) การใช้ประโยชน์และการเก็บถนอมพืชอาหารสัตว์ โดยมากเกษตรกรมีหญ้าสดใช้ไม่เพียงพอตลอดปี เนื่องจากเกษตรกรมีพื้นที่ปลูกหญ้าน้อย และพื้นที่ปลูกหญ้าเป็นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมขังในฤดูฝนเกือบทุกปี ทำให้ไม่สามารถตัดหญ้ามาให้โคกินได้ เกษตรกรแก้ปัญหาโดยการเก็บฟางแห้งไว้ให้โคกินในช่วงฤดูฝน หรือปลูกหญ้าในพื้นที่ว่างต่างๆ ได้แก่ ปลายนา ตามริมถนน หรือออกไปตัดหญ้าตามทุ่งหญ้าสาธารณะ บางรายถนอมพืชอาหารสัตว์โดยทำข้าวโพดหมัก ในบางปีพืชอาหารสัตว์สำรองมีใช้ไม่เพียงพอ เนื่องจากมีฝนตกมาก ทำให้เกษตรกรต้องออกไปหาซื้อพืชอาหารสัตว์จากสถานีอาหารสัตว์ในจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ จังหวัดพัทลุง ตรัง และสตูล

8) การป้องกันรักษาโรคในโคนม โคนมที่เกษตรกรเลี้ยงโดยมากได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคจากสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพัทลุงซึ่งมีหน้าที่ในการควบคุมป้องกันโรคที่อาจทำให้เกิดความรุนแรง เช่น โรคปากและเท้าเปื่อย โรคคอบวม และโรคแท้งติดต่อ นอกจากนี้ปศุสัตว์จังหวัดยังช่วยเหลือในเรื่องการผสมเทียมโคนม โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ขณะที่สหกรณ์โคนมพัทลุงจะช่วยเหลือ

ในด้านการรักษาโรคเบื้องต้นหรือโรคที่ไม่รุนแรง เช่น โรคเต้านมอักเสบ โดยสหกรณ์โคนมพัทลุงจะมีสัตวแพทย์คอยดูแลรักษาโคให้กับเกษตรกร ซึ่งคิดค่าบริการหักออกจากรายได้ค่าน้ำนมดิบของเกษตรกร ด้านประวัติการเป็นโรคของโคนม พบว่า โดยมากโคที่เกษตรกรเลี้ยงเคยมีประวัติเป็นโรคเต้านมอักเสบแต่ไม่รุนแรงมาก สามารถรักษาให้หายขาดได้ บางรายมีโคที่เลี้ยงเคยเป็นโรคท้องร่วงและขาเคล็ด การตรวจเยี่ยมฟาร์มของเกษตรกรมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมของสหกรณ์โคนมพัทลุงมาตรวจเยี่ยมอยู่เป็นประจำ มีบ้างที่เจ้าหน้าที่จากสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดและเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์เขต 9 ได้เข้ามาตรวจเยี่ยมและจัดอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร

9) การรีดนมและส่งน้ำนมดิบ การรีดนมโคมีทั้งฟาร์มที่รีดนมโดยใช้เครื่องรีดนมและใช้มือรีด ฟาร์มที่ใช้เครื่องรีดนมเพราะเห็นว่าโคมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งต้องใช้เวลาในการรีดนม นาน การใช้เครื่องรีดนมสามารถช่วยทุ่นแรงได้มาก ส่วนฟาร์มที่รีดนมโดยใช้มือรีด เพราะเห็นว่าโคที่เลี้ยงยังมีจำนวนน้อย มีแม่โครีดนมเพียง 4-5 ตัว และมีเงินทุนจำกัด เมื่อรีดนมเสร็จแล้วเกษตรกรก็จะส่งน้ำนมดิบไปยังศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบทันที โดยจัดส่งวันละ 2 ครั้ง คือ เช้าและเย็น การขนส่งน้ำนมดิบ โดยมากใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะขนส่ง มีบ้างที่ใช้รถยนต์หรือจ้างเพื่อนบ้านที่มีอาชีพรับจ้างส่งน้ำนมดิบ

10) ผลผลิตและราคาน้ำนมดิบที่ได้รับ เกษตรกรมีรายได้จากการจำหน่ายน้ำนมดิบทุกวัน ตลอดทั้งปี และสามารถเบิกเงินค่าน้ำนมดิบจากสหกรณ์โคนมได้ทุก ๆ 15 วัน ปริมาณน้ำนมดิบที่เกษตรกรรีดได้เป็นประจำเฉลี่ย 61 กิโลกรัมต่อฟาร์มต่อวัน ปริมาณน้ำนมที่รีดได้สูงสุดเฉลี่ย 80 กิโลกรัมต่อฟาร์มต่อวัน และต่ำสุดเฉลี่ย 41 กิโลกรัมต่อฟาร์มต่อวัน และค่าน้ำนมดิบที่เกษตรกรได้รับเป็นประจำเฉลี่ย 12.47 บาทต่อกิโลกรัม ค่าน้ำนมดิบที่ได้รับสูงสุดเฉลี่ย 12.65 บาทต่อกิโลกรัม และต่ำสุดเฉลี่ย 11.95 บาทต่อกิโลกรัม เกษตรกรมีรายได้สุทธิจากการจำหน่ายน้ำนมดิบเฉลี่ยวันละ 261 บาท หรือเดือนละ 7,830 บาท

11) การปฏิบัติงานในการเลี้ยงโคนม ช่วงเช้าเกษตรกรเริ่มปฏิบัติงานฟาร์มเวลาประมาณ 5.30 – 6.00 น. โดยมีกิจกรรมที่ทำคือ ทำความสะอาดโรงเรือน ทำความสะอาดตัวโค เช็ดเต้านม จากนั้นให้โคกินอาหารชั้นพร้อมกับรีดนมโคไปด้วย ใช้เวลาประมาณ 45 นาที จึงรีดนมเสร็จ และจัดส่งน้ำนมดิบให้กับศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบ การจัดส่งน้ำนมดิบในช่วงเช้าเกษตรกรสามารถส่งน้ำนมดิบจนถึงเวลา 8.30 น. หลังจากรีดนมโคเสร็จแล้วเกษตรกรจะปล่อยให้โคได้เดินเล่นในคอก ขณะที่เกษตรกรออกไปตัดหญ้ามาให้โคกิน ในฟาร์มที่เลี้ยงโคแบบปล่อยให้โคเดินกินหญ้าในแปลงหญ้า ในช่วงเช้าเกษตรกรจะปล่อยให้โคเดินแทะเล็มหญ้าเอง และในเวลาประมาณ 12.00 น. โคจะกลับเข้า

มายังคอกเพื่อค้ำน้ำและกินหญ้าที่เกษตรกรได้ตัดเตรียมไว้ให้ จากนั้นเวลาประมาณ 16.00 น. เกษตรกรจะออกไปตัดหญ้าสดมาให้โคกินเพื่อให้โคกินในช่วงเย็นหรือในช่วงเช้าอีกวัน สำหรับฟาร์มที่ตัดหญ้าสดในช่วงเช้าอย่างเพียงพอให้โคตลอดวัน จะมีการเก็บกวาดมูลโค ทำความสะอาดโรงเรือน และอาบน้ำให้โค จนกระทั่งเวลาประมาณ 18.00 น. จึงให้โคกินอาหารข้นพร้อมกับทำการรีดนมโค แล้วจัดส่งน้ำนมดิบ โดยในช่วงเย็นเกษตรกรสามารถส่งน้ำนมดิบจนถึงเวลา 19.30 น.

12) ปัญหาและความต้องการความช่วยเหลือในการเลี้ยงโคนม เกษตรกรมีปัญหาค่าเลี้ยงโคนมด้านต่างๆ ดังนี้ ด้านพืชอาหารสัตว์ โดยเฉพาะหญ้าสดซึ่งเป็นอาหารหลักที่สำคัญในการเลี้ยงโคนม โดยมากเกษตรกรมิใช่ไม่เพียงพอตลอดปี เนื่องจากเกษตรกรมีพื้นที่ปลูกหญ้าจำนวนน้อย มีน้ำท่วมแปลงหญ้าในช่วงฤดูฝน ขาดแคลนน้ำรดแปลงหญ้าในช่วงฤดูแล้งทำให้ต้นหญ้าเจริญเติบโตช้า เกษตรกรแก้ปัญหาการขาดแคลนพืชอาหารสัตว์โดยการทำหญ้าหมัก หรือข้าวโพดหมัก และสารรองฟางแห้ง ด้านโรคและสุขภาพโคนม เกษตรกรมีปัญหาคอสมมติคยากหรือผสมไม่ติด และโรคเต้านมอักเสบ มีบ้างที่มีปัญหาโคให้น้ำมน้อย เกษตรกรต้องการให้หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีการตรวจเยี่ยมฟาร์มอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะช่วยดูแลเรื่องคอสมมติคยากเป็นพิเศษ อีกทั้งต้องการความช่วยเหลือด้านเงินกู้ยืม และแหล่งน้ำรดแปลงหญ้า

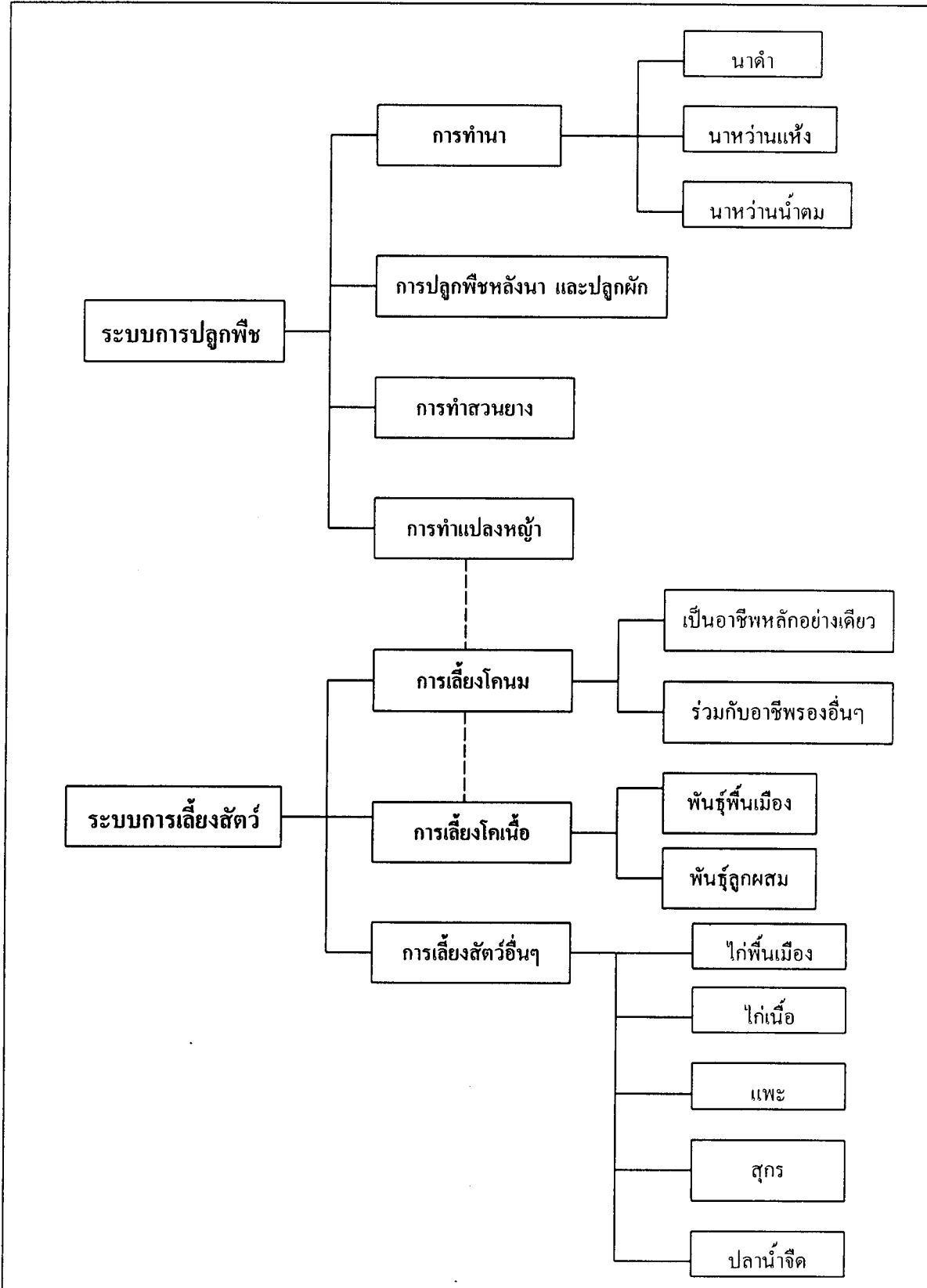
2.2.2 การเลี้ยงโคเนื้อ ครัวเรือนผู้ไม่เลี้ยงโคนมโดยมากมีการเลี้ยงโคเนื้อ พันธุ์โคเนื้อที่นิยมเลี้ยง ได้แก่ พันธุ์พื้นเมือง พันธุ์ลูกผสมซาโรเลส์และลูกผสมอเมริกันบราห์มัน โดยจะนิยมเลี้ยงในระดับสายเลือด 50 เปอร์เซ็นต์ เพราะเห็นว่าสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพภูมิอากาศในท้องถิ่นได้ดี การเลี้ยงโคพื้นเมืองเลี้ยงโดยการผูกล่ามให้โคเดินกินหญ้าธรรมชาติตามหัวไร่ปลายนา การผสมพันธุ์ใช้วิธีผสมตามธรรมชาติ เกษตรกรเลี้ยงโคพื้นเมืองเพราะเลี้ยงง่าย ทนต่อสภาพภูมิอากาศในท้องถิ่นได้ดี ส่วนการเลี้ยงโคเนื้อลูกผสม เกษตรกรต้องดูแลและเอาใจใส่มากกว่าการเลี้ยงโคพื้นเมือง จึงเห็นได้ว่าเกษตรกรที่เลี้ยงโคเนื้อลูกผสมมีการนำที่นำมาทำเป็นแปลงหญ้าปลูก ในขนาดพื้นที่ประมาณ 1 - 2 ไร่ และทำแปลงหญ้าธรรมชาติในขนาดพื้นที่ประมาณ 2 - 6 ไร่ การผสมพันธุ์ใช้วิธีการผสมเทียมโดยมีหน่วยผสมเทียมประจำตำบลให้การช่วยเหลือ เกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อลูกผสมเพราะเห็นว่าเจริญเติบโตเร็วและเป็นที่ต้องการของตลาด บางครัวเรือนเลี้ยงโคพื้นเมืองร่วมกับการเลี้ยงโคเนื้อลูกผสม โดยเลี้ยงโคพื้นเมืองไว้เป็นแม่พันธุ์ การเลี้ยงโคเนื้อเกษตรกรไม่ต้องดูแลมากนัก โดยในช่วงเช้าจะนำโคไปล่ามปล่อยให้กินหญ้าเองตามธรรมชาติ และจัดหาน้ำให้โคกินเป็นบางเวลา ตกเย็นจึงนำโคกลับเข้าคอก การจำหน่ายโคเนื้อจะจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่นที่มารับซื้อ หรือเกษตรกรเป็นผู้บอกจำหน่ายเอง โดยตกลงราคาซื้อขายกันเอง เกษตรกรให้ความเห็นว่า การเลี้ยงโคเนื้อทำให้เกษตรกรมี

รายได้ประมาณ 500 - 1,000 บาทต่อตัวต่อเดือน จำนวน โคเนื้อที่เกษตรกรเลี้ยงมีขนาดฝูงเล็ก ประมาณ 2 - 9 ตัว เนื่องจากเกษตรกรมีพื้นที่แปลงหญ้าน้อย อีกทั้งลูกโคที่ซื้อมาขุนมีราคาเพิ่มสูงขึ้น และหาซื้อได้ยากขึ้น

2.2.3 การเลี้ยงสัตว์อื่นๆ การเลี้ยงไก่พื้นเมืองมีการเลี้ยงเป็นแบบกึ่งการค้า เลี้ยงโดยให้อาหาร เม็ดสำเร็จรูป รำ ปลาขี้ขาว ข้าวเปลือก และเศษอาหารเหลือในครัวเรือน จำนวนไก่ที่เลี้ยงมีประมาณ 10 - 30 ตัวต่อครัวเรือน การที่เกษตรกรเลี้ยงไก่พื้นเมืองจำนวนไม่มาก เนื่องจากปัจจุบันตลาดมีความต้องการไก่พื้นเมืองลดลงเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ส่วนการเลี้ยงไก่เนื้อมีการเลี้ยงในพื้นที่สวนยางพารา ลักษณะการเลี้ยงเป็นแบบมีสัญญาผูกพันกับบริษัทเอกชน โดยเกษตรกรเป็นผู้ลงทุนด้าน โรงเรือน แต่ในเรื่องพันธุ์ อาหาร และเวชภัณฑ์ บริษัทฯ จะจัดหาให้ และบริษัทฯ จะรับซื้อไก่ทั้งหมดที่เกษตรกรเลี้ยงได้ในราคาประกัน กิโลกรัมละ 26.50 - 28.00 บาท การเลี้ยงไก่เนื้อเลี้ยงไม่เกิน 2 คอกต่อครัวเรือน คอกละประมาณ 2,000 ตัว ในหนึ่งปีเกษตรกรสามารถเลี้ยงไก่เนื้อได้ประมาณ 6 รุ่น เกษตรกรเห็นว่าการเลี้ยงไก่เนื้อในพื้นที่สวนยางพาราจะทำให้ไก่เจริญเติบโตได้ดีเพราะมีสภาพอากาศไม่ร้อนมากนัก ในบางครัวเรือนมีการเลี้ยงแพะ โดยเลี้ยงในพื้นที่สวนยางพารา เกษตรกรให้ความเห็นว่า แพะมีราคาดีและเป็นที่ต้องการของตลาด ขณะที่การเลี้ยงสุกรมีจำนวนเกษตรกรเลี้ยงน้อยลง เกษตรกรให้ความเห็นว่า การเลี้ยงสุกรมีรายได้พอสมควร แต่ที่ได้เล็กเลี้ยงเพราะแรงงานเกษตรกรในครัวเรือนลดลงและราคาสุกรไม่แน่นอน อีกทั้งพ่อค้าที่มารับซื้อสุกรมีจำนวนลดลง และไม่จ่ายเป็นเงินสดแต่จะค้างจ่าย ทำให้เกษตรกรขาดความมั่นใจในการลงทุน นอกจากนี้แล้วเกษตรกรบางรายมีการเลี้ยงปลาน้ำจืด โดยในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรได้มีการเลี้ยงปลาดุกบึกอยู่กันมาก แต่ในปัจจุบันได้เลิกเลี้ยงเพราะราคาตกต่ำ เนื่องจากมีปลาดุกในประเทศมาเลเซียได้เข้ามาจำหน่ายในราคาต่ำกว่า เพราะว่าได้มีการนำใส่ไก่เป็นอาหารปลา ขณะที่เกษตรกรไทยใช้อาหารเม็ดสำเร็จรูปทำให้มีต้นทุนค่าอาหารสูง เกษตรกรจึงได้เปลี่ยนไปเลี้ยงปลาหมอ ปลานิล และปลาหับทิม พื้นที่เลี้ยงปลาส่วนใหญ่จะอยู่ริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา นอกจากมีการเลี้ยงปลาในบ่อดินแล้ว ยังมีการเลี้ยงปลาในกระชังอีกด้วย โดยจะเลี้ยงในช่วงที่ไม่มีลมมรสุม นอกจากนี้แล้วยังมีการทำการประมงโดยการออกจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา

สามารถสรุประบบการทำเกษตรในพื้นที่ศึกษาในอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ดังแสดงในภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 โครงสร้างระบบการทำการเกษตรในพื้นที่ศึกษา

3. ความคิดเห็นของเกษตรกรในการทำการเกษตร

3.1 ความคิดเห็นของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมต่ออาชีพการเลี้ยงโคนมเปรียบเทียบกับอาชีพเดิม

เกษตรกรผู้เลี้ยง โคนมมีความคิดเห็นต่ออาชีพการเลี้ยง โคนมกับอาชีพเดิมของเกษตรกรในด้านต่างๆ ดังนี้ (1) ด้านรายได้ เกษตรกรให้ความเห็นว่า การเลี้ยง โคนมมีรายได้ดีและมีรายได้ตลอดทั้งปี ต่างจากอาชีพเดิมที่เกษตรกรเคยทำมา ได้แก่ การเลี้ยงโคเนื้อ ซึ่งต้องใช้เวลายาวนานจึงสามารถจำหน่ายได้ ขณะที่การปลูกผักก็มีราคาขึ้นลงไม่แน่นอน (2) ด้านการลงทุน เกษตรกรเห็นว่า การเลี้ยง โคนมต้องใช้เงินลงทุนมากเมื่อเทียบกับอาชีพเดิมของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจที่จะเลี้ยง โคนมเพราะไม่มีเงินทุน (3) ด้านความเสี่ยง เกษตรกรเห็นว่า การเลี้ยง โคนมมีความเสี่ยงมากกว่าการเลี้ยงโคเนื้อ เพราะการเลี้ยง โคนมต้องใช้เงินลงทุนสูง หากจัดการไม่ดีให้อาหารไม่เพียงพอ หรือซื้อโคไม่มีคุณภาพมาเลี้ยงจะทำให้ได้น้ำนมน้อยและอาจขาดทุนได้ เกษตรกรที่เคยปลูกผักให้ความเห็นว่า การเลี้ยง โคนมมีความเสี่ยงน้อยกว่าการปลูกผัก เนื่องจาก การปลูกผักมีการระบาดของโรคแมลงศัตรูพืช ทำให้เกษตรกรต้องใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัด ซึ่งส่งผลเสียต่อ สุขภาพอนามัย อีกทั้งยังเสี่ยงด้านราคาผักที่ขึ้นลงไม่แน่นอน (4) ด้านการใช้แรงงาน เกษตรกรเห็นว่า การเลี้ยง โคนมใช้แรงงานมากกว่าการเลี้ยงโคเนื้อ เพราะการเลี้ยง โคนมต้องทำความสะอาดโรงเรือน อาบน้ำให้โค ริดนมโค และออกไปตัดหญ้ามาให้โคกิน ซึ่งเป็นงานที่ต้องทำอยู่เป็นประจำ ส่วนเกษตรกรที่เคยปลูกผักเห็นว่า การปลูกผักต้องใช้แรงงานมากเช่นกัน เพราะการปลูกผักเป็นงานที่ละเอียด ต้องดูแลอย่างใกล้ชิดตั้งแต่เริ่มปลูกจนกระทั่งการเก็บเกี่ยว โดยต้องมีการจัดการเรื่องน้ำและโรคแมลงศัตรูผักเป็นอย่างดี และในช่วงเก็บเกี่ยวก็ต้องเก็บให้ทันเวลาจึงต้องนำแรงงานญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านมาช่วย อีกทั้งในช่วงฤดูฝนก็ไม่สามารถปลูกผักได้ ขณะที่การปลูกหญ้าเลี้ยง โคนมปลูกเพียงครั้งเดียวก็สามารถใช้ประโยชน์ได้นานหลายปี และ(5) ด้านวิถีการดำเนินชีวิต เกษตรกรเห็นว่า การเลี้ยง โคนมทำให้มีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปบ้างเมื่อเทียบกับอาชีพเดิมที่เคยทำมา เนื่องจากการเลี้ยง โคนมเป็นงานผูกมัด ซึ่งต้องทำเป็นประจำทุกวันและต้องทำตรงเวลา แม้การเลี้ยง โคนมเกษตรกรจะมีเวลาว่างอยู่บ้างในแต่ละวัน แต่หากมีธุระที่ต้องใช้เวลามาก เช่น ออกไปเยี่ยมญาติพี่น้องในต่างจังหวัดก็จะไม่สะดวก อย่างไรก็ตามบางครั้งเวือนมีแรงงานคอยสับเปลี่ยนหมุนเวียนจึงไม่กระทบมากนัก

สามารถสรุปความคิดเห็นของเกษตรกรผู้เลี้ยง โคนมต่ออาชีพการเลี้ยง โคนมเปรียบเทียบกับอาชีพเดิมที่เกษตรกรเคยทำมา ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 ความคิดเห็นของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมต่ออาชีพการเลี้ยงโคนมเปรียบเทียบกับอาชีพเดิม คือ การเลี้ยงโคเนื้อ และการปลูกผัก

ตัวแปร	การเลี้ยงโคนม	การเลี้ยงโคเนื้อ	การปลูกผัก
รายได้	มีรายได้ดี และมีรายได้ตลอดทั้งปี	มีรายได้เป็นช่วงๆ	มีรายได้เป็นช่วงๆ และมีรายได้ไม่แน่นอน
การลงทุน	ใช้เงินทุนมาก	ใช้เงินทุนน้อย	ใช้เงินทุนน้อย
ความเสี่ยง	เสี่ยงเพราะต้องใช้งัเงินลงทุนสูง	ไม่เสี่ยง	เสี่ยงด้านผลิต ด้านตลาด และด้านสุขภาพ
การใช้แรงงาน	ใช้แรงงานทุกวัน และมีกิจกรรมมาก	ใช้แรงงานน้อย	ใช้แรงงานมากเป็นบางฤดูกาลและบางกิจกรรม
วิธีการดำเนินชีวิต	เป็นงานผูกมัดทำให้มีความเป็นอิสระน้อยลง	มีความเป็นอิสระมาก	มีความเป็นอิสระมาก

3.2 ความคิดเห็นของเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนมต่ออาชีพการเลี้ยงโคนมเปรียบเทียบกับอาชีพที่ทำอยู่

เกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนมมีความคิดเห็นต่อการเลี้ยงโคนมกับอาชีพการเกษตรต่างๆ ที่เกษตรกรทำอยู่ ได้แก่ การทำนา ปลูกผัก ทำสวนยางพารา เลี้ยงโคเนื้อ เลี้ยงไก่เนื้อ และเลี้ยงแพะ ดังนี้ (1) ด้านรายได้ เกษตรกรให้ความเห็นว่า การเลี้ยงโคนมมีรายได้มากกว่าการปลูกพืช ได้แก่ การทำนา ปลูกผัก และทำสวนยางพารา ขณะที่การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงโคเนื้อ ไก่เนื้อ และแพะ เกษตรกรเห็นว่า มีรายได้ไม่ต่างจากการเลี้ยงโคนมมากนัก เนื่องจากการเลี้ยงโคนมต้องซื้ออาหารข้นซึ่งมีราคาแพง ลักษณะเดียวกันกับการเลี้ยงไก่เนื้อ ส่วนการเลี้ยงโคเนื้อและการเลี้ยงแพะ เลี้ยงโดยปล่อยให้กินหญ้าตามธรรมชาติซึ่งไม่มีต้นทุน อย่างไรก็ตามการเลี้ยงโคนมนอกจากเกษตรกรมีรายได้จากค่าน้ำนมดิบแล้ว เกษตรกรยังได้รับเงินปันผลจากการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์โคนมพัทลุง (2) ด้านการลงทุน เกษตรกรให้ความเห็นว่า การเลี้ยงโคนมต้องใช้งัเงินลงทุนมากกว่าอาชีพที่เกษตรกรทำอยู่ มีเพียงการเลี้ยงไก่เนื้อซึ่งใช้เงินลงทุนพอๆ กับการเลี้ยงโคนม โดยเฉพาะค่าก่อสร้างโรงเรือน ค่าพันธุ์ และค่าอาหาร (3) ด้านความเสี่ยง เกษตรกรให้ความเห็นว่า การเลี้ยงโคนมมีความเสี่ยงมากกว่าอาชีพที่เกษตรกรทำอยู่ เนื่องจากโคนมไม่ทนทานต่อสภาพภูมิอากาศในท้องถิ่นและกินอาหารมาก หากเกษตรกรจัดการไม่ดีอาจทำให้โคมีปัญห

และหากมีเงินทุนน้อยก็อาจทำให้ขาดเงินทุนหมุนเวียนได้ ขณะที่การเลี้ยงไก่เนื้อมีความเสี่ยงพอๆ กับการเลี้ยงโคนม เพราะหากไก่ที่เลี้ยงตายมากก็อาจทำให้ขาดทุนได้ ส่วนการปลูกผักมีความเสี่ยงมากกว่า เพราะนอกจากต้องเสี่ยงกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ฝนตกหนักทำให้น้ำท่วม แปลงผักทำให้ดินผักเน่าเปื่อย อีกทั้งยังต้องเสี่ยงกับการระบาดของโรคแมลงศัตรูผัก และความไม่แน่นอนของราคา ขณะที่การเลี้ยงโคนมหากมีการจัดการที่ดีก็จะทำให้โอกาสเสียหายน้อย

(4) ด้านการใช้แรงงาน เกษตรกรเห็นว่าการเลี้ยงโคนมใช้แรงงานมากกว่าการเลี้ยงโคเนื้อและการเลี้ยงแพะ เพราะการเลี้ยงโคนมเกษตรกรต้องรีดนมโคและต้องตัดหญ้าให้โคกินทุกวัน ขณะที่การทำสวนยางพาราและการเลี้ยงไก่เนื้อ เกษตรกรเห็นว่าต้องใช้แรงงานพอๆ กับการเลี้ยงโคนม เพราะการทำสวนยางพาราเกษตรกรต้องออกไปตัดยางตั้งแต่รุ่งเช้า จากนั้นจึงนำมาทำเป็นแผ่น จนกระทั่งใกล้เที่ยงวันจึงเสร็จงาน ส่วนการเลี้ยงไก่เนื้อก็ต้องมีการดูแลเรื่องน้ำและอาหารไก่อยู่เป็นประจำ สำหรับเกษตรกรที่ปลูกผัก เห็นว่าการปลูกผักมีการใช้แรงงานมากกว่าการเลี้ยงโคนม และ(5) ด้านวิถีการดำเนินชีวิต เกษตรกรเห็นว่าการเลี้ยงโคนมทำให้มีวิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป จากเดิม โดยมีความเป็นอิสระน้อยลงเพราะต้องทำงานเกือบตลอดทั้งวัน ได้แก่ การรีดนม และการตัดหญ้าให้โคกิน และหากอากาศร้อนก็ต้องอาบน้ำให้โคและจัดให้โคอยู่ในที่ร่ม อย่างไรก็ตาม เกษตรกรเห็นว่าหากมีแรงงานในครัวเรือนคอยสับเปลี่ยนหมุนเวียนและมีเครื่องมือทุนแรงก็จะทำให้มีเวลาว่างมากขึ้น

สามารถสรุปเปรียบเทียบความคิดเห็นของเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนมต่ออาชีพการเลี้ยงโคนม เปรียบเทียบกับกับอาชีพการเกษตรที่เกษตรกรทำอยู่ ดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 ความคิดเห็นของเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนมต่ออาชีพการเลี้ยงโคนมเปรียบเทียบกับอาชีพที่เกษตรกรทำอยู่ คือ การเลี้ยงโคเนื้อ แพะ ไก่เนื้อ และปลูกผัก

ตัวแปร	การเลี้ยงโคนม	การเลี้ยงโคเนื้อ และการเลี้ยงแพะ	การเลี้ยงไก่เนื้อ	การปลูกผัก
รายได้	รายได้มาก	รายได้มาก	รายได้มาก	รายได้น้อย
การลงทุน	ใช้เงินทุนมาก	ใช้เงินทุนน้อย	ใช้เงินทุนมาก	ใช้เงินทุนน้อย
ความเสี่ยง	มีความเสี่ยง	ไม่เสี่ยง	มีความเสี่ยง	มีความเสี่ยงมากที่สุด
การใช้แรงงาน	ใช้แรงงานมาก และต้องปฏิบัติงานสม่ำเสมอ	ใช้แรงงานน้อย	ต้องมีแรงงานปฏิบัติงานสม่ำเสมอ	ใช้แรงงานมาก
วิถีการดำเนินชีวิต	มีความเป็นอิสระน้อย	มีความอิสระมาก	มีความอิสระมาก	มีความอิสระมาก

4. ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อปัญหาการเลี้ยงโคนม และสาเหตุที่เกษตรกรไม่เลี้ยงโคนม

4.1 ความคิดเห็นต่อปัญหาการเลี้ยงโคนม เกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนมมีความคิดเห็นต่อปัญหาการเลี้ยงโคนมในด้านต่างๆ ดังนี้ (1) ด้านพืชอาหารสัตว์ โดยเฉพาะหญ้าสดซึ่งเกษตรกรเห็นว่ามีปริมาณไม่เพียงพอให้โคกินตลอดปี เนื่องจากในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำท่วมแปลงหญ้าจึงไม่สามารถตัดหญ้ามาให้โคกินได้ ขณะที่ในช่วงฤดูแล้งไม่มีน้ำรดแปลงหญ้า และในบางพื้นที่ที่มีดินเป็นดินเปรี้ยวทำให้ต้นหญ้ามีการเจริญเติบโตช้า การเลี้ยงโคนมจึงต้องเก็บถนอมพืชอาหารสัตว์ไว้ใช้ในช่วงพืชอาหารขาดแคลน ทำให้ต้องมีการลงทุนสูงขึ้น (2) ด้านโรคและสุขภาพโค เกษตรกรให้ความคิดเห็นว่าโคนมส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับการผสมติดยากหรือผสมไม่ติด และเต้านมอักเสบ มีบ้างที่เป็นโรคปอดบวม และโรคติดเชื้ออื่นๆ (3) ด้านการรีดนม เกษตรกรเห็นว่าในปัจจุบันการเลี้ยงโคนมมีการนำเครื่องรีดนมมาใช้แทนการรีดนมด้วยมือมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามในครัวเรือนที่มีเงินลงทุนน้อยก็ต้องรีดนมด้วยมือ เพราะเครื่องรีดนมมีราคาแพง (4) ด้านผลผลิต เกษตรกรให้ความคิดเห็นว่าในปัจจุบันโคนมให้น้ำนมเพิ่มสูงขึ้น แต่ก็มีบ้างที่โคให้น้ำนมน้อย และ (5) ด้านการจำหน่ายและราคาน้ำนมดิบ เกษตรกรเห็นว่าในปัจจุบันน้ำนมดิบมีราคาเพิ่มสูงขึ้น

อีกทั้งมีการประกันราคาน้ำมันดิบให้กับเกษตรกร ต่างจากในอดีตซึ่งมีปัญหา น้ำมันดิบผันผวนตกต่ำอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะในช่วงโรงเรียนปิดภาคเรียน

4.2 สาเหตุที่เกษตรกรไม่เลี้ยงโคนม มีดังนี้ (1) ด้านกายภาพ เกษตรกรให้ความเห็นว่าตนเองมีที่ดินน้อย ที่ดินไม่เหมาะสมที่จะทำเป็นแปลงหญ้า เนื่องจากที่ดินอยู่ห่างบ้านเรือนตนเองหรืออยู่ห่างถนน และที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ทำให้เกษตรกรไม่สามารถนำมาเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ได้ เกษตรกรจึงไม่สนใจเลี้ยงโคนม (2) ด้านแรงงาน เกษตรกรให้ความเห็นว่าแรงงานทำการเกษตรในครัวเรือนมีน้อย เนื่องจากแรงงานบุตรได้ออกไปทำงานนอกภาคเกษตร เช่น รับราชการ ทำงานบริษัทเอกชน และทำงานรับจ้าง เป็นต้น แต่ก็เห็นว่าการเลี้ยงโคนมในปัจจุบันได้นำเครื่องมือทุ่นแรงมาใช้มากขึ้น เช่น เครื่องตัดหญ้า และเครื่องรีดนม ทำให้การเลี้ยงโคนมจึงไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมาก ปัญหาแรงงานไม่น่าเป็นข้อจำกัดของการเลี้ยงโคนม (3) ด้านเศรษฐกิจ สาเหตุส่วนหนึ่งที่เกษตรกรไม่เลี้ยงโคนมเพราะไม่มีเงินลงทุน และเห็นว่าการเลี้ยงโคนมมีความเสี่ยงสูง อย่างไรก็ตามหากเกษตรกรต้องการเลี้ยงโคนมก็จะมีแหล่งเงินกู้ โดยเฉพาะธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ซึ่งให้การสนับสนุนด้านเงินกู้ยืม (4) ด้านสังคม เกษตรกรที่มีอายุมากแล้วคิดว่าคงไม่สามารถจะเลี้ยงโคนมได้หากบุตรหลานไม่ให้การสนับสนุน (5) ด้านค่านิยม เกษตรกรเห็นว่าการเลี้ยงโคนมเป็นงานที่ต้องดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ทำให้เกษตรกรมีเวลาอิสระน้อยลง และ(6) ด้านความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงโคนม เกษตรกรให้ความเห็นว่า การเลี้ยงโคนมสามารถเรียนรู้ได้จากเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมาก่อน แต่ก็ยังเห็นว่าการเรียนรู้ที่สำคัญคือ การที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง

4.3 แนวโน้มการเลี้ยงโคนม เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก ส่วนใหญ่ต้องการขยายกิจการฟาร์มมากขึ้น หากมีแรงงานเพียงพอ โดยเฉพาะแรงงานจากบุตรชายเมื่อจบการศึกษา หรือทำงานนอกบ้าน แล้วย้ายกลับทำงานที่บ้าน ซึ่งเกษตรกรก็ต้องการให้บุตรหลานได้รับช่วงกิจการโคนมต่อไป เกษตรกรที่เลี้ยงโคนมเป็นอาชีพรองก็ต้องการปรับเปลี่ยนการเลี้ยงโคนมมาเป็นอาชีพหลักโดยซื้อโคนมมาเลี้ยงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ส่วนเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนมให้ความเห็นว่า การเลี้ยงโคนมน่าจะขยายตัวเพิ่มมากขึ้น เพราะเห็นว่าภาครัฐและสหกรณ์โคนมพ้ทลูงให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามเกษตรกรผู้ไม่เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ไม่คิดที่จะเลี้ยงโคนม แต่มีบางรายที่คิดจะเลี้ยงโคนม โดยเกษตรกรที่คิดจะเลี้ยงโคนมต้องการให้รัฐสนับสนุนมากที่สุดในด้านเงินลงทุน พันธุ์โคคุณภาพดี และพืชอาหารสำรอง